

*Весна Николић — Ристановић и Зорица Мршевић,
асистенти Института за криминолошка и соц. истраживања*

ЧЕТВРТО ГОДИШЊЕ САВЕТОВАЊЕ УДРУЖЕЊА ЗА КРИМИНОЛОГИЈУ И КРИВИЧНО ПРАВО СР СРБИЈЕ

У Аранђеловцу је од 20. до 21. новембра 1981. одржано Четврто годишње редовно Саветовање Удружења за криминологију и кривично право СР Србије, које слично и претходним саветовањима Удружења, има на глобалном плану за циљ да кроз обрађене теме допринесе континуираној изградњи нашег правног система преко остварења посебног циља уздицања правосудних кадрова. При томе се иде на проблемско постављање оних друштвено-правних феномена који су тренутно од највећег интереса, тако да се Саветовање о коме је реч одвијало у оквирима три основна тематска подручја: Кривична заштита самоуправљања, Издавање менице и чека без покрића и Међународна кривично-правна помоћ.

Уводни реферат на тему „кривично правна заштита самоуправљања”, поднео је др Јован Павлица судија Врховног суда СР Србије. Он се на почетку осврнуо на заштитни објект који се, по схватању које он заступа састоји пре свега од друштвено-економских односа међу људима, при чему основни али не и једини облик самоуправљања представља самоуправљање у удруженом раду. Како сматра у даљем излагању др Павлица, на појаве решавања различитих интереса на законски недовољан начин, нужно је благовремено и енергично реаговати репресивним мерама, водећи наравно, све време рачуна да престрог систем одговорности са своје стране може да има и негативних ефеката као што је заустављање слободне иницијативе, као и других видова корисног, креативног и сврсисходног понашања. У даљем излагању аутор говори о појединим кривичним делима из одговарајућих глава посебних делова кривичног закона. Осим тих директних инкриминација, аутор разматра друге видове угрожавања самоуправних односа, који за примарни заштитни објект имају неке друге вредности, као што су рецимо привре-

да, јединствено југословенско тржиште, радни односи и сл. али који такође представљају нарушавање самоуправних односа.

Осим те кривичноправне заштите самоуправних односа, аутор дефинише и друге облике заштите који се према њему могу манифестовати у два вида, такозвану заштиту споља и изнутра. Вид спољне заштите био би кроз сузбијање одређених поступака одговорних лица у процесу производње или располагања друштвеном имовином, у виду контроле, усклађивањем њиховог понашања законским прописима и сл. Други, такозвани унутрашњи вид заштите самоуправних односа састојао би се од сузбијања протвправног понашања оних лица који учествују у самоуправном поступку доношењем одлука.

Интересантан је став референта о дефинисању злоупотребе самоуправљања и разграничења са другим сличним штетним али законски несанкционисаним делатностима. Он наиме сматра да злоупотреба самоуправљања у субјективном смислу представља скуп таквих поступака органа самоуправљања приликом доношења одлуке или појединачних аката којима се самоуправљање изрођује у своју супротност, односно којима се узурпирају права радних људи рада прибављања незаслужене користи појединцима или групама, или када се у први план стављају својински односи, а све то на штету и противно интересима основних субјеката одлучивања у удруженом раду.

Мр Пантелија Јеринић заменик Јавног тужиоца СР Србије и Милић Петровић судија Округног суда у Београду, аутори су реферата у коме је обрађена следећа тема Саветовања, „издвајање меница и чека без покрића” при чему је нарочито стављен акценат на практичне проблеме везане за ту област криминалгетета. Како истичу аутори, учестаност и обим ове појаве указују на чињеницу да се ради о озбиљном нападу на робноновчане односе, ликвидност плаћања, кредитно-монетарну политику и друге вредности привредно-економског система у целини. Код издвајања менице без покрића посебно се подвлачи онај вид злоупотребе који озбиљно нарушава стабилност привредног система и осујећује реализацију мера економске политике. У питању је такво издавање менице без стварног настанка поверилачко-дужничког односа, што у ствари представља својеврсну емисију новца, путем таквих папира од вредности иза којих не стоје стварни робно-новчани односи. Лажним меницама се прикривају мањкови, пословни губици, нетачно се исказује позитивно пословање, службе и за расподелу непостојећег чистог прихода, већих личних доходака. Дакле, службе најкраће речено, прикривању поремећених правних односа много озбиљнијег карактера него што је сама радња издвајања менице без покрића.

Следећи проблем обрађен у реферату Јеринића и Петровића, тиче се неких аспеката издвајања чека без покрића, при чему се аутори одмах на почетку опредељују да је за постојање кривичног дела, неопходан умислај учиниоца, и то како у односу на радњу извршења, тако и у односу на последице те радње чиме је одмах разрешена једна од најчешћих ди-

лема која се јавља у пракси. Још једно питање које се у пракси може сматрати спорним, тј, тренутак настајања овог кривичног дела такође је разрешен тумачењем да се уплате извршене код трасата у корист текућег рачуна трасанта имају третирати као да су прокњижене на том текућем рачуну оног момента када је трасант обавештен о тој уплати, па се отуда имају сматрати чековним покрићем без обзира на време прокњижења на текућем рачуну. Што се тиче противправне имовинске користи она постоји када учинилац на основу чека за који зна да нема покриће, подигне новац код трасанта, или таквим чеком плати услугу или купљену робу. Овом схватању супроставља се схватање праксе која је стала на становиште да учинилац није себи или другом прибавио противправну имовинску корист ако је пре, или у току вођења кривичног поступка покрио делимично или у целини износ на који је издат чек без покрића. Ту треба напоменути да ни једно изнето мишљење не преовлађује у пракси у потпуности, тако да се срећу случајеви које наводе и референти, да се у поменутиим спорним случајевима, доносе осуђујуће пресуде.

Последње спорно питање у овој материји везано је за издавање више чекова без покрића. Дилеме које су ту могуће, аутори разрешавају позивањем на став праксе у којој се сматра да се, без обзира на појединачну вредност чекова, ради заправо о продуженом кривичном делу, наравно ако постоје остали елементи, тј. временски континуитет, јединство умишљаја, истоврсност радњи и истоврсност оштећеног, мада се овај елемент у неким случајевима у материји о којој је реч, напушта.

О том, изгледа још увек спорном питању, своје мишљење излаже следећи референт потпуковник Мирослав Стевановић у прилогу под називом „неки кривично-правни проблеми код издавања чека без покрића”. Наиме, основна дилема аутора је, да ли код издавања више чекова без покрића има више кривичних дела или то пак није случај, с обзиром на постојање института сложеног кривичног дела. Уколико се збрајањем износа више кривичних дела издавања чека без покрића квалификује по строжем закону добија се кривично дело различито од оних из којих је састављено. Тако добијамо ситуацију да ту и немамо више кривичних дела него једно са једном радњом и једном последицом. У том случају продужене су радња и последица, а то како је познато, није конститутивно обележје продуженог кривичног дела. У ствари проблем који тако постављен изгледа помало нерешив али се може разрешити онако како је поступио и аутор, дакле, са закључком да у материји издавања чека без покрића има места конституисању института продуженог кривичног дела. Међутим, унутар њега се не може примењивати теорија збрајања, јер би се у том случају долазило до тешких кривичних дела, за која, ако се схвате у свој својој озбиљности праксе има неадекватну казнену политику кажњавајући их преблаго. У ствари како сам аутор констатује, теорији збрајања нема места код конструисања продуженог кривичног дела, као и институту сложеног кривичног дела што са своје стране не би

требало да буде сметња за изрицање адекватнијих казни. Што се тиче питања противправне имовинске користи аутор је стао на становиште да она није изједначена са номиналном вредношћу чека издатог без покрића, мада је у пракси, то најчешће подударна вредност. У ствари, како сматра аутор, под противправном имовинском користи треба подразумевати сваку имовинску корист коју учинилац прибави себи или другом, издавањем односно стављањем у промет чека без покрића, тако да то стварно могу бити збирови њихових номиналних вредности, (ако је чекова било више), али осим њих и још неке противправне користи, као што су на пример, добит која се остварује куповином робе по јефтинијој цени, чије се поскупљење непосредно очекује, а коју учинилац на законит начин не може купити. Што се тиче виности, аутор је склон да сматра да осим умишљаја, није потребна и намера прибављања противправне имовинске користи.

Слично претходним рефератима, и Стевановић сматра да у случају послуге, тј. издавања чека без покрића без трајног присвајања новца, већ уз његово враћање у пуном износу увећаном за затезне камате, не би требало да се ради о кривичном делу издавања чека без покрића, већ о обичној послужу, чијем бићу поменута радња највише одговара.

Коначни закључак је да ово у последње време веома учестало кривично дела које уз све чини и приличан део укупног криминалитета, није нашло адекватан третман теорије која је превише склона да у овој материји следи класична решења очигледно неодговарајућа проблематици о којој је реч. Истовремено се пракса налази релативно добро флексибилном применом постојећих теоријских решења уз примену доста благе казнене политике.

О трећој тематској области која се односи на питања међународне кривично-правне помоћи поднето је пет реферата. Уводни реферат о овој проблематици под називом „Актуелни проблеми о регулисању међународне правне помоћи у кривичним стварима” поднео је Михајло Вражалић. На почетку свог излагања Вражалић указује на повећано интересовање за регулисање међународне правне помоћи у кривичним стварима које се огледа у закључивању међународних конвенција у области кривично-правне помоћи, што је израз све већег продирања схватања да је борба против криминалитета у општем интересу па је и дужност и корист сваке државе да помогне у решавању кривичних ствари друге државе.

Вражалић се посебно задржао на проблемима како теоријске тако и практичне природе, који су везани за правну помоћ и екстрадицију. Аутор указује и на позитивну тенденцију да се у међународним уговорима о правној помоћи предвиђа и могућност да заинтересовани правосудни органи и остали учесници у поступку могу присуствовати предузимању радњи правне помоћи уз сагласност замољене државе као и могућност да држава на чијој је територији учињено кривично дело понуди држави у

којој стално живи учинилац да преузме кривично гоњење и могућност извршења стране пресуде.

Највећи део овог реферата посвећен је проблемима екстрадиције, питањима оправданости услова реципроцитета и обостране кажњивости, питању примене акта о амнестији на кривично дело због којег се тражи екстрадиција и питању издавања лица које у замољеној држави ужива азил и учиниоца политичког кривичног дела. У оквиру ових разматрања посебна пажња је посвећена проблемима везаним за квалификацију политичког кривичног дела при чему су нарочито уочене тенденције ка сужавању појма политичког кривичног дела које се у основи приближавају схватању које заступају државе као што су источноевропске и нордијске, које дозвољавају екстрадицију и за дела политичког карактера.

Закључујући своје излагање, Вражалић истиче, да и поред свих постојећих тешкоћа око нормативног регулисања и практичног спровођења међународне правне помоћи у кривичним стварима, све више продира схватање о користи коју од ње има свака држава, па самим тим избегавање правне помоћи, нарочито екстрадиције, заклањањем за политичко кривично дело или давањем азила може само нарушити неопходну сарадњу међу државама у борби против криминалитета као општег зла.

Др Милан Тепавац поднео је реферат под називом „Кривично-правни имунитет и „екстериторијалност“ као елементи иностраности кривичног дела“. У реферату су разматрана три основна проблема: кривичноправни имунитет физичких лица, неповредивост просторија, која може бити релевантна за кривични поступак и дипломатски азил. У вези са кривичноправним имунитетом указује се на то која све лица по савременом међународном и интерном праву уживају кривичноправни имунитет. Указује се, такође, и на разлику између апсолутног и релативног кривичноправног имунитета. У вези са дипломатским азилом посебно су изложена питања давања азила и уточишта у просторијама мисије и ратног брода и изражено мишљење да они изгледа не би могли да дају азил политичким бегунцима.

Мр Борђе Лопичић поднео је реферат под називом „Неки проблеми екстрадиције“. После краћег историјског прегледа развоја института екстрадиције, Лопичић посебно указује на проблем који се односи на екстрадицију терориста с обзиром да разне државе на различите начине тумаче терористичке акте. Оне државе које их сматрају политичким кривичним делом онемогућавају екстрадицију терориста док оне друге које на њих гледају као на дела општег права сматрају да треба вршити издавање. Лопичић с правом уочава да државе, кад је у питању њихов интерес, изигравају прописе о екстрадицији учинилаца ових дела.

Разматрајући одредбе нашег законодавства које се односе на проблематику екстрадиције, Лопачић уочава појаву да код најтежих кривичних дела често долази до одбијања захтева за екстрадицију, између осталог и због неразумевања законодавства државе молиће и мишљења замољене државе да нема доказе да је грађено лице извршило кривично дело. Уп-

раво због тога Лопичић сматра да би се за најтежа кривична дела када се тражи екстрадиција, могли уз молбу за издавање приложити и докази па би тако она била комплетнија и јаснија за замољену државу.

Мр Илија Милановић, поднео је реферат „Основни проблеми у раду дипломатско конзуларних представништава на остваривању кривичноправне помоћи”.

Указујући на значај ове проблематике Милановић истиче потребу за закључивањем што већег броја билатералних конвенција у области кривичног и грађанског права, која је диктирана присуством великог броја наших грађана у иностранству. Аутор нарочито указује на проблеме који су створени преношењем законодавне надлежности на републике и аутономне покрајине, јер оне нису у потпуности регулисале ову материју. Такође, није у довољној мери регулисана ни материја о међународном сукобу закона, правном положају странаца у СФРЈ и у области породичног права. Аутор уочава и недостатке у праћењу и евиденцији праксе из области међународне правне помоћи.

На крају свог реферата, Милановић сугерише сталну непосредну сарадњу свих републичких, покрајинских и савезних органа који раде на пословима међународне кривичноправне помоћи, вршење анализе до сада закључених споразума СФРЈ са другим земљама, њихове измене, повремено одржавање конзуларних консултација, нарочито са државама са којима немамо билатералне уговоре и сл.

Обрад Цвијовић, поднео је реферат под називом „Међународна кривично-правна помоћ у пракси редовних судова и јавних тужилаштва” у коме је указао на неке недостатке наше законодавне регулативе у овој области. Тако, он уочава да пружање и захтевање кривичноправне помоћи није детаљно разрађено у законским прописима у погледу обима и начина поступања. Цвијовић посебно истиче да у законским прописима није одређено у којој форми ће се одлучивати о одбијању замолнице као ни како ће се поступити када суд одбије да укаже правну помоћ а надлежни орган управе преко којег се достављају замолнице оцени да су извршене радње, као и сам начин њеног вршења, дозвољени. Аутор сматра да аналогно применом чл. 550 ст. 1 ЗКП треба узети да се замолница одбија решењем које подлеже оцени вишег суда.

Најинтересантнији и највреднији део овог рада је свакако онај који је посвећен неким практичним проблемима са којима се у пружању међународне кривичноправне помоћи сусрећу судови и јавна тужилаштва. С тим у вези Цвијовић износи свој утисак да послови међународне правне помоћи још нису добили одговарајући значај у раду наших правосудних органа. Подељеност вршења ових послова, који иначе нису великог обима, између службе која указује правну помоћ и истражне службе, неизбежно доводи до слабљења квалитета. Неке замолнице наших правосудних органа не садрже све потребне податке и нису усаглашене са захтевима постојећих међународних уговора. Аутор такође указује да је при вршењу послова међународне кривичноправне помоћи веома присутан и проблем

превођења и то не само због малог броја тумача за поједине језике већ и због знатних издатака које изискује. Цвијовић стога предлаже да се трошкови превођења, у случајевима када је уговором предвиђено да се замолнице и прилози морају превести на језик земље која указује правну помоћ, третирају као ванредни трошкови и тако падну на терет државе која је тражила помоћ.

У дискусији која је следила после изложених реферата, разрађена су постављена питања и покренута нова. Нарочито је запажена идеја о систематизацији постојећих међународних уговора које је наша земља закључила. Указано је и на потребу за већим бројем саветовања, ове врсте и са овом проблематиком, и изражена жеља да ставови и мишљења који су се чули на овом саветовању буду уважавани у пракси.